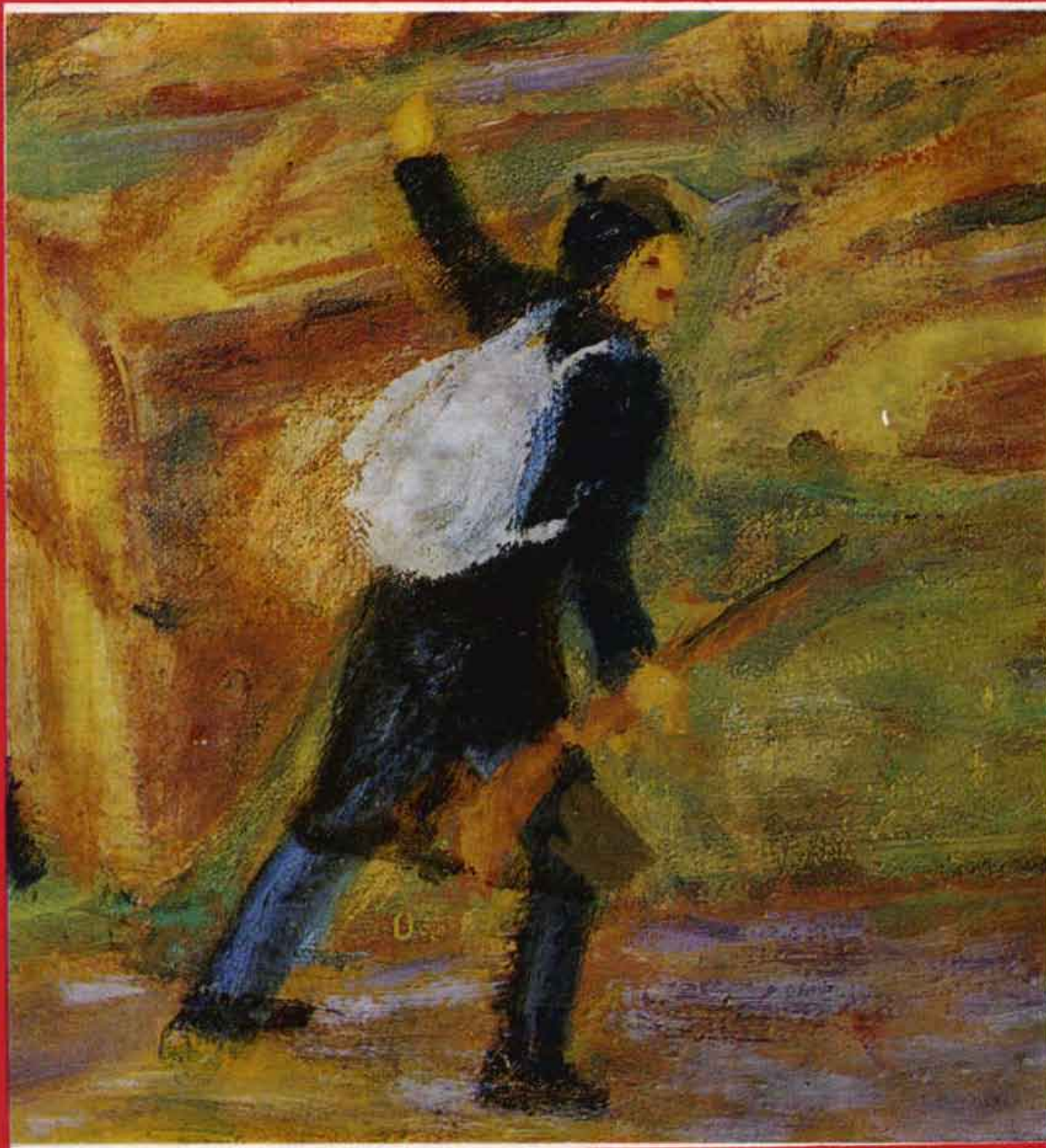

slovenský národopis

4 | 22

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1974

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

- Božena Filová: Slovenské národné povstanie — impulz novej bádateľskej orientácie slovenských etnografov a folkloristov 537
- Soňa Burlasová: Ruská partizánska pieseň Po dolinam i po vzgoriam a jej slovenské verzie 543
- Soňa Kovačevićová — Katarína Schreiberová: Neprofesionálna výtvarná tvorba s tematikou protifašistického odboja a Slovenského národného povstania 571
- Viera Gašparíková: Príbeh o hrdinstve odvážneho partizána v ústnom podaní Ján Michálek: Postava partizána v ústnom podaní 597
- Svetozár Švehlák: K súčasnému životu folklórnych novotvarov s odbojovou tematikou 629
- Viera Urbančová: Výsledky monografického spracovania ľudových tradícií v Uhrovej doline 647

DISKUSIA — GLOSÝ

- Viera Urbančová: Božena Němcová a Slovensko 651
- Martin Slivka: Divadlo vo folklóre 660

ROZHĽADY

- Za Jaroslavom Kramárikom (Adam Pranda) 662
- Dr. Adam Pranda päťdesiatročný (Emília Horváthová) 667
- Na okraj seminára NÚ SAV k 30. výročiu Slovenského národného povstania (Viera Gašparíková) 670

BIBLIOGRAFIA

- Milada Kubová: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1972 677

СОДЕРЖАНИЕ

- Боженa Филова: Словацкое национальное восстание — импульс для новой исследовательской ориентации словацких этнографов и фольклористов 537
- Со́ня Бу́рласова: Русская партизанская песня «По долинам и по взгорьям» и ее славянские версии 543
- Со́ня Кова́чевичова — Катарина Шрайверова: Непрофессиональное

- изобразительное творчество с тематикой антифашистского сопротивления и Словацкого национального восстания 571
- Ве́ра Га́шпари́кова: Повесть о героизме отважного партизана в устной интерпретации 597
- Я́н Ми́хале́к: Образ партизана в устной интерпретации 619
- Светозар Швeглак: К вопросу современной жизни фольклорных новообразований с сопротивленческой тематикой 629
- Ве́ра Урба́нцова: Результаты монографической обработки народных традиций в Угровской долине 647

ДИСКУССИЯ КОММЕНТАРИИ

- Ве́ра Урба́нцова: Боженa Немцова и Словакия 651
- Ма́ртин Сли́вка: Театр в фольклоре 660

ОБЗОРЫ

БИБЛИОГРАФИЯ

INHALT

- Božena Filová: Der Slowakische Nationalaufstand — ein Impuls für die neue Forschungsorientation der slowakischen Ethnographen und Folkloristen 537
- Soňa Burlasová: Das russische Partisanenlied „Po dolinam i po vzgoriam“ und seine slawischen Versionen 543
- Soňa Kovačevićová — Katarína Schreiberová: Das unprofessionelle Kunstschaffen über Themen aus dem Slowakischen Nationalaufstand 571
- Viera Gašparíková: Eine Geschichte über das Heldentum eines mutigen Partisanen in der mündlichen Überlieferung 597
- Ján Michálek: Die Gestalt des Partisanen in der mündlichen Überlieferung 619
- Svetozár Švehlák: Zum zeitgenössischen Leben der Folkloreneubildungen mit der Widerstandsthematik 629
- Viera Urbančová: Die Ergebnisse der monographischen Bearbeitung der volkstümlichen Traditionen in Uhrovska dolina (Uhrovec Tal) 647

DISKUSSION — GLOSSEN

- Viera Urbančová: Božena Němcová und die slowakische Ethnographie 651
- Martin Slivka: Das Theater in der Folklore 660

Na 1. strane obálky: J. Lauko, Odchod do Povstania, detail olejomalby. Bratislava 1964. Foto F. Schreiber.

Auf der Vorderseite des Umschlages: J. Lauko, Abgang in den Aufstand, Detail des Ölgemäldes, Bratislava 1964. Foto F. Schreiber.

K SÚČASNÉMU ŽIVOTU FOLKLÓRNYCH NOVOTVAROV S ODBOJOVOU TEMATIKOU

SVETOZAR ŠVEHLÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

1.

Poverení prípravou programov vystúpení dedinských folklórnych skupín z oblastí priamo zapojených do Slovenského národného povstania na Folklórne festivaly a slávnosti k 30. výročiu Slovenského národného povstania predsavzali sme si predstaviť v nich súčasný život vybraného okruhu folklórnych tradícií.¹ A to kolektívami samých obcí, pred tridsiatimi rokmi rozbořených i vypálených, s neobyčajne veľkým počtom obetí na ľudských životoch, kolektívami dedín, ktoré však za tridsať rokov nielen, že celkom premenili svoju tvár, ale prekonávajúc dynamický prerod, vrátili do svojich nových, moderných domovov aj mnohé z prejavov tradičnej kultúry.

Premeny vyvolané celkovou zmenou v živote celej našej spoločnosti po oslobodení pôsobia veľmi významne aj na existenciu folklórnych tradícií. Nápor, s akým každodenne vstupuje do života dedinského kolektívu distribúcia kultúrnych hodnôt z rozhlasu, televízie, gramopriemyslu, fil-

mu, školy a osvety, či iných cyklov prednášok a kurzov, je na dedine vskutku kultúrnou revolúciou. Stále zriedkavejšími sú tradičné príležitosti komunikovania kolektívu obce. Tieto potom vyčleňujú kolektívnu manifestáciu folklórneho prejavu do polohy výnimočnosti, ak nepoužijeme označenie — sviatočnosti.

Okrem zmenšujúceho sa počtu prirodzených interpretačných príležitostí, dôležitú úlohu pre uchovávanie folklórnych tradícií má záujem o jej regionálne a lokálne podoby a špecifickosti, prichádzajúci zvonka. Pripomeňme si len medziobecné súťaže i s neodmysliteľným miestnym folklórnym repertoárom, mobilizačný a aktivizačný impulz už skoro desať rokov pravidelne na dedinách pripravovaných, v štúdiu nahrávaných populárnych rozhlasových relácií Klenotnica ľudovej hudby, pozývanie účinkovať v televízii. Sú tu i možnosti prezentovať podobu svojej kultúrnej lokálnej odlišnosti v bezprostrednej konfrontácii so

¹ Na prieskume, o ktorom v tejto glose referujeme, zúčastnili sa: Stanislav Dúžek, CSc., Ondrej Demo a autor príspevku. Pozorovania sa uskutočnili v obciach: Priečhod (okr. Banská Bystrica), Liptovská Teplička (okr. Poprad), Hrušov (okr. Veľ. Krtíš), Kojšov (okr. Spišská Nová Ves), Východná (okr. Lipt. Mikuláš), Kšinná (okr. Topoľčany), Selec (okr. Trenčín), Brezová pod Brad-

lom (okr. Senica), Hanušovec nad Topľou (okr. Vranov), Petrovce (okr. Vranov), Vernár (okr. Poprad), Šumiac (okr. Banská Bystrica), Svermovo (okr. Banská Bystrica), Čierny Balog (okr. Banská Bystrica), Raková (okr. Čadeca), Hrochof (okr. Banská Bystrica), Trnár (okr. Zvolen), Nová Ľubovňa (okr. Stará Ľubovňa), Hostie (okr. Nitra). Pieseň zapísala z mg. nahrávky Eva Orsáryová.

sebe rovnými a sebe podobnými nositeľmi tradícií z iných dedín v programoch usporiadaných na rozličných úrovniach na každoročných folklórnych slávnostiach a festivaloch, ako aj možnosti uplatnenia svojich prejavov na gramoplatniach vydávaných nielen štátnymi organizáciami, ale aj spomínanými festivalmi. Tieto svojho druhu zvláštne predpoklady spôsobujú, že sa aktívni nositelia folklórnych tradícií prirodzene grupujú do dedinských folklórnych skupín, ba dokonca, že výnimoční interpreti, pri absencii skupiny v ich obci, „hostujú“ trvalo v niektorej skupine organizovanej v susednej obci. Pre uchovávanie folklórnych tradícií a ich frekventovanosť, majú tieto formy súčasného aktívneho života folklóru význam, ktorý v dostatočnej miere nedocenila ani súčasná folkloristika. Je neodškriepiteľnou skutočnosťou, že cez spomenuté impulzy zvonku, je táto jednoduchá organizovanosť nositeľov folklórnych tradícií akýmsi usmerňujúcim činiteľom pre súčasnú stabilizáciu špecifického života niektorých tradičných folklórnych javov, pričom upozorňujeme nielen na obohacovanie repertoárov (spevných, tanečných, dramatických, rozprávačských), ale i na tvorivý proces prebiehajúci na rôznych rovinách aktualizácie tradičného folklóru, na rovine postupnej folklorizácie mimofolklórnych javov, či na úplne novú tvorbu inšpirovanú lokálnou, či regionálnou folklórnou tradíciou.

2.

Vychádzajúc z poznania tejto skutočnosti a v úsilí uviesť prípadne i niektoré nové piesne, najmä piesne protifašistické a partizánske, obrátili sme sa na vopred vytypované, príležitostne sa zhromažďujúce dedinské folklórne skupiny s jednoduchou anketou. Vysvetlili sme v nej náš zámer a ponechali skupinám na rozhodnutie výber z repertoáru žijúceho v súčasnosti

v manifestnej podobe s tým, že sme vopred ohraničili tematické okruhy tancov, zvykov, piesní a rozprávání, o ktoré budeme mať záujem pri našej návšteve skupiny. Žiadali sme orientovať výber folklórnych prejavov:

- a) valaskou, zbojníckou témou,
- b) témami o horách,
- c) regrútskymi, vojenskými (mužskými i ženskými) prejavmi (balady),
- d) partizánskymi a protifašistickými látkami,

kde sme pripomenuli, že by sme radi počuli aj piesne z klasického repertoáru, ktoré sa častejšie spievali v čase Povstania, či ich už spievali partizáni a povstalci pri pobyte v ich obci, alebo piesne, ktoré sa rozšírili alebo vznikli cez Povstanie, ako aj nové piesne, ktoré vznikli po Povstaní ako spomienkové. Z dvadsaťšesť vytypovaných obcí sa nám na anketu ohlásili z dvadsiatich dvoch, navštívili sme dvadsať. Stretnutia, vo viacerých prípadoch opakované, so skupinami 30–50 aktívnych pestovateľov lokálnej folklórnej tradície daných obcí, ako aj s výnimočnými jednotlivcami z týchto lokalít, resp. i iných lokalít nám dovoľujú, na základe sledovania života predovšetkým látok partizánskych a protifašistických, vysloviť niekoľko postrehov.

3.

Hoci skúmame folklórnu tvorbu ako ľudové kolektívne umenie, zriedka sa nám naskytila príležitosť skúmať ho v priamom styku s kolektívom. Navštevujeme výnimočných jednotlivcov alebo prinajlepšom skupinky náhodne sa stretajúcich jednotlivcov a zapisujúc od nich, uspokojujeme sa s prípadným ubezpečením, že tá pieseň, to rozprávanie je všeobecne rozšírené. Frekvenciu folklórneho prejavu v aktívnej — manifestnej podobe sledujeme len zriedkavo či len náhodne. Práca s kolektívom potencionálnych informátorov je náročnejšia

a nemožno ju s úspechom realizovať pri individuálnych výskumných cestách. Nám sa osvedčil tímový spôsob práce, používaný pri výskumoch etnomuzikologických. Sledujúc tri základné oblasti: hudobno-spevnú, zvykovo-tanečnú a slovesnú dosiahli sme v krátkych časových úsekoch veľmi uspokojujúce výsledky. Naša práca s kolektívmi bola relatívne uľahčená aktívnym momentom — možnosťou prípadného vystúpenia kolektívu v povstaleckom programe pripravovanom k oslave 30. výročia Slovenského národného povstania, na Folklórne slávnosti a festivaly.

Vychádzajúc z doterajších poznatkov výskumníkov, zo štúdia publikovanej a do tlače pripravenej literatúry a na základe odpovedí na uvedenú anketu, vytvorili sme si predbežný obraz o tom, čo môžeme v ktorej lokalite očakávať. Pri priamom styku s kolektívmi sme si nechali najprv predniesť nimi ponúkané prejavy, ktoré sme považovali za jedno z rozhodujúcich svedectiev o vkusovej norme kolektívu, ale aj za nepriame svedectvo frekventovanosti týchto prejavov v kolektíve, pretože sa nedala, vzhľadom na krátkosť času od rozoslania ankety po našu výskumnú cestu, predpokladať taká uvedomelá príprava skupiny, ktorá by bola zameraná na daný tematický okruh. Presvedčila nás o tom napokon aj tá skutočnosť, že z viacerých partizánskych a odbojových piesní zaznamenaných v týchto lokalitách (Vernár, Švermovo, Šumiac, Čierny Balog) si kolektív podľa vlastného uváženia vybral len niektoré (všeobecnejšie rozšírené?). Omnoho výraznejšie a skôr v opačnom vyznení sa to prejavilo pri spomienkových rozprávaniach, ktoré nám zväčša pripravili iba v „oficiálnej“ verzii. Účastník Povstania alebo priamy svedok udalosti porozprával vierohodný, oficiálny priebeh s presným udaním času, miesta, aktérov. Stalo sa nám však i to, že niektoré nové piesne, prevažne vytvorené

po Povstaní ako spomienkové výpovede o prežitom a pretrpenom, spievali členovia skupiny čítajúc text z rozmnožených prepisov. Hoci sme tento spôsob komunikácie pri zovšeobecňovaní pohľadu zanedbávali, musíme upozorniť, že spôsob zjednocovania či oživovania textov fixáciou jedného nového zvoleného variantu, je dnes bežným u dedinských folklórnych skupín aj pri „zospievovaní“ repertoáru z tradičného materiálu. Stáva sa, že takto normatizované znenie potom dodatočne stretávame pri svojich individuálnych výskumoch s informátormi — jednotlivcami a zaznamenávame upravenú podobu ako všeobecne rozšírené znenie. Vonkajší podnet je zabudnutý, zásah sa prijal ako vyhovujúci kolektívnej norme. Vieme však, aké rozličné podnety pôsobili v minulosti?

4.

Základným východiskovým poznaním je časový (nie citový) odstup kolektívov od podnetných udalostí a životných skúseností. Piesňový repertoár, ktorý si skupiny pripravili k anketovej téme — d — partizánske a protifašistické látky — rozšíril zaujímavý pohľad na túto zvláštnu skupinu piesní. Okrem piesní vznikajúcich v čase Povstania a vybraných súčasnými kolektívmi (u ktorých môžeme predpokladať i perspektívu ich folklorizačného procesu), okrem piesní z klasického tradičného repertoáru (z ktorých v čase Povstania aktívne žili najmä regrútske, vojenské a ľúbostné) s výnimočnými aktualizáciami, okrem zľudovených tzv. národných piesní, rozširuje sa s odstupom tridsiatich rokov fond protifašistického spevného repertoáru v sledovaných kolektívoch o tieto skupiny piesní:

- protifašistické piesne slovenských vojakov na východnom fronte,
- dobové paródie tzv. Slovenského štátu,
- populárne tanečné piesne z prvých povojnových rokov,

- d) ruské a ukrajinské piesne (výnimočne i francúzska, talianska), a to nielen prinesené a spievané v ohraničenom okruhu partizánskych oddielov, ale aj piesne, ktoré sa u nás rozšírili až po druhej svetovej vojne a rovnako ako pri predchádzajúcich skupinách si ich zaradili v kolektívov všetky do piesní o Povstaní a boji proti fašizmu,
- e) piesne novovytvorené až po Povstaní, z rôznych pohnutí a pre rozličné príležitosti ako spomienkové vyznania.²

Pri tomto prieskume sme nesledovali početnosť výskytu jednotlivých skladieb, nevšímali sme si repertoár jednotlivých výnimočných nositeľov — odbojárov, partizánov, vojakov. Naším cieľom bolo sledovať frekvenciu týchto prejavov v kolektíve. Za pôsobenie časového odstupu preto pokladáme napríklad aj ten fakt, že vojenské piesne z východného frontu a dobové paródie, podobne, ako aj ruské a ukrajinské piesne spievajú častejšie ženské časti kolektívov. Viaceré zo špecifikovaných skupín piesní sú dnes v latentnej časti repertoáru. Do manifestnej sa dostávajú príležitostne. Len niektoré z nich (napríklad na Horehroní) sú už dnes súčasťou kmeňového frekventovaného repertoáru. Z ostatných, viaceré v transformáciách (nie variáciách) rozšíria okruh historických piesní, prevažne však ľudových vojenských piesní.

Pri niektorých poeticky a melodicky veľmi hodnotných piesňach, zväčša umelých alebo z tradičného ukrajinského a ruského folklóru — o ktorých nás voľakedajší príslušníci partizánskych oddielov, členovia kolektívov dnešných folklórnych skupín, informovali ako o piesňach veľmi

populárnych v ich oddieloch. konštatujeme, že sú v oblastiach, v ktorých jednotka pôsobila, neznáme. Ak o týchto, niekedy mimoriadne emočne pôsobivých piesňach, skoro vždy spojených s rozprávaním určitého príbehu vzťahujúceho sa na prvé počúvanie alebo ruského partizána, ktorý si ich spieval, môžeme hovoriť ako o tvorbe dobovo funkčnej, tak z folkloristického hľadiska musíme venovať pozornosť predovšetkým piesňam, ktoré hoci iba po tridsaťročnom odstupe, strácajú prizmu individuálnej tvorby a čiastočne i variujú, stávajú sa vlastníctvom (nie širokého obecného, ako by požadovali klasické zákony folkloristiky, ale zato) kolektívu aktívnych pestovateľov vybraných folklórnych prejavov, ktorý práve výberom z tradičného repertoáru uskutočňuje tu svoje vkusové normy — tak ako to bolo i vo všetkých predchádzajúcich stupňoch vývojového procesu folklórnych tradícií. Ani ďalšia, hoci romantická pravda o folklóre ako o ponornej rieke nevyučuje a nezavrhuje vyslovené.

Tieto novotvary stávajú sa vlastníctvom nielen kolektívu, ale — a to už pred našimi očami — aj súčasťou normotvorného výberu z folklórnej tradície a s ňou korešpondujúcich zdrojov, ktorý sa dnešná generácia nositeľov, podporovaná a niekedy usmerňovaná nezanedbateľnými impulzami zvonka, rozhodla frekventovať ako svoj výber z tradície. Neúprosnosť vývoja folklóru v minulosti nám potvrdí, že svoj mozaikový profil získal vďaka novým impulzom, novým témam, ktoré prinášal život, i vďaka generačným redukčným selekciám.

² Sú to predovšetkým silné emotívne zážitky subjektívne, niekedy spoločenská potreba — objednávka, v mnohých prípadoch príležitost stretnutia sa bojových druhov; prehodnocovanie udalostí a zážitkov vo forme skúsenostnej výpovede však prevažujú.

Podľa výberu prozaických materiálov publikovaných v antológii Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe. Zostavila dr. B. Filová.

Ak sme okrem dvoch základných skupín partizánskych piesní ostatné počuté zaradili do pomocného systému ďalších piatich skupín, nechceli sme polemizovať s klasifikáciami partizánskych protifašistických a odbojových piesní vytvorených na základe sumy zhromaždených, objektívne zaznamenaných prejavov. Chceli sme iba upozorniť na skutočnosť, že hoci z tohto dodnes zaznamenaného fondu je časť dobovo nenávratných, časť dodnes frekventovaných prejavov a iba nepomerná časť výpovedí v piesni venovaná bolestiam, strastiam a žiaľom pretrvá a prejde do repertoáru budúcich generácií nositeľov folklórnej tradície; bude ich však istotne viac ako piesní o iných predchádzajúcich dobových zvratoch.

5.

Frekvenciu slovesných prozaických prejavov — rozprávání, týmto spôsobom, zdanlivo, nemožno sledovať.

Na prózu pomerne krátky časový odstup ponúka neprebernú sumu rôznorodých, viac zodpovedajúcich skutočností, príbehov — výpovedí. Zo zafixovanej sumy zhromaždených skôr výpovedí ako rozprávání ponúka sa nasledovná klasifikačná schéma materiálov, zhromaždených z rozličných prostredí, rôznej proveniencie, venovaných však:

1. zabezpečovaní partizánov (zbraňami, liekmi, potravinami a pod.),
2. stretnutiu partizánov s nemeckými hliadkami,
3. trestným výpravám fašistov,
4. zajímaniu, odvliekaniu, vraždeniu bezbranných (akt pomsty!),
5. ukrývaniu ranených a chorých,
6. prenášaní správ a inštrukcií,
7. hrdinstvu — obetiam prostých ľudí v priestore bojov,
8. zlyhaniu v rozhodujúcej chvíli — zrade.³

V našom prieskume, zameranom na sledovanie súčasnej frekvencie spomienkového rozprávania a bezprostredne sa dotýkajúceho života skúmaných obcí v čase Povstania a období predchádzajúcich a nasledujúcich, stretli sme sa s množstvom nielen „oficiálnych“ informácií, doteraz neraz nami povyšovaných na folklórnu hodnotu, ale i s dokonalejším, folklórnej próze vlastným rozprávaním — príhodami zo života iných — čo považujeme za jeden z prvých krokov k folklorizácii. Teda nielen rozprávania „stalo sa mi“, „bol som“, „videl som“. Nielen všeobecné: vtedy sa stalo presne toto, ale už s rozprávaním typu: „žila u nás jedna žena, starší sa možno budú pamätať...“ alebo napr.: „na Ľubovnianskom hrade je jedna studňa...“ nadobúdajúcimi postupne charakter folklórneho prozaického útvaru a smerujúcimi k štruktúre povestí:

- a) o studni, do ktorej hádzali mŕtvych, zastrelených partizánov,
- b) o strome, na ktorý vyskočil z vyšetrovne gestapa sovietsky dôstojník,
- c) o táboroch na Slovensku a živote v nemeckých koncentrákoch.

Zvláštnu pozornosť si zasluhuje živá frekvencia látok, ktoré sme zoradili do nasledujúcej schémy. Sú v nej rozprávania o jednej udalosti, ale aj o skupine rozprávání, smerujúcich k cyklizácii, rozhodujúce však bolo, že tieto frekventujú v súčasnosti nie v lokalite ojedinele, ale všeobecne, ba aj vo viacerých lokalitách:

- a) O odzbrojení nemeckého vojenského štábu v Hanušovciach pod zámienkou, že jeho ďalšia cesta nie je možná, lebo partizáni porušili trať, teda o akcii, ktorú v konkrétnej lokalite vykonali ss. Kukorelli a Kubík, ktorá je však jednou z fabulotvorných momentov v rozprávaniach v celom anti-fašistickom svete.
- b) O dočasných pánoch horehronských

- lesov — fašistickom ministrovi Ribbentropovi, bulharskom cárovi a najmä oberjagerovi, povestnom nečloveku, istom Vogelovi a o jeho potrestaní v čase Povstania na Kráľovej holi.
- c) O „kojšovskej spovedi“ — keď nemecké trestné komando nahnalo všetkých chlapov z obce do podmínovaného kostola a po jednom ich volalo do sakristie: Si partizán? Kto je partizán? Kde sú partizáni?
- d) O všeobecne dnes veľmi frekventovaných prvých stretnutiach s ruskými partizánmi. Viacero sujetov s jedným spoločným motívom: obojstranná opatrnosť či strach pri prvom stretnutí, vzájomná náklonnosť. Frekventujú najmä príhody o parašutistoch a spoznávanie podľa hesla: Stoj, kto tam? Naši!
- e) O prvých partizánskych zábavách a prvotnom strachu rodičov dievčat i zjednaných muzikantov.
- f) O vernárskej Tiesnine, vražde Šumiačana v nej Vogelom a bojoch pri nemeckom prechode.
- g) O vypálení Priechodu (za Baláže, Kalište) a transporte Priechodčanov do lágrov.
- h) O vypálení cigánskej osady pri Čiernom Balogu a žien s deťmi v nej.
- i) O partizánskych nociach v dedinách, kde sa varilo, hrialo, pralo, kúpalo, holilo a úchytkom spalo.
- j) O slzách partizána pri pohľade na deti, pri počutí pesničky a pod., ale i o podobnej skúsenosti s niektorými Nemcami (najmä Rakúšanmi hovoriacimi po česky).
- k) Partizáni v dome — v tom príchod Nemcov! Boj, častejšie však v rozprávaniach — prekabátenie, zatajenie.
- l) Chorý, ranený partizán v dome v posteli — v tom Nemci! Kto je to? Naš syn!
- m) Prišiel sám jediný Nемеc, chce ísť k partizánom — rozpor: dôverovať — nedôverovať? Rozprávania zväčša končiacie: Prišiel, lebo vraj už má dosť vojny a potom bojoval ako lev.
- n) O prichyľovaní ľudí z vypálených obcí a deľbe v nedostatku, o solidarite s postihnutými.

Aj keď schéma súčasne frekventovaných rozprávání nie je zďaleka úplná, naším úsilím bolo ňou ukázať na prebiehajúci proces kryštalizácie jednotlivých látok a smerovanie k cyklizácii. Podobne ako v piesňovej tradícii aj v rozprávaniach môžeme predpokladať ubúdanie kvantít motívov a látok a zoskupenie vybraných do sujetových celkov. Forma publikovania doterajších záznamov s poznámkou, že sú prepísané z magnetofónovej nahrávky, je podľa našej skúsenosti, pre budúcnosť neúnosná. Prirodzená ľudská reč, s pretŕhaním myšlienok, návratmi, nedopovedaniami a dej prerušujúcimi, atmosféru však dokresľujúcimi vsuvkami, nie je síce efektívna a uhladená. V záznamoch piesní nedotvárame, neuhládzujeme kostrbaté, svojou údernosťou niekedy práve preto i presvedčivejšie texty. Nemali by sme to robiť ani v próze v záujme jej presvedčivosti a autentickejšosti.

6.

Z pohľadu na súčasný proces, konkrétne na frekvenciu tvorby o protifašistickom odboji a v užšom slova zmysle tvorby o partizánskom odboji, mobilizačným impulzom, ktorej sa stáva oslava 30. výročia Slovenského národného povstania a oslobodenia našej vlasti Sovietskou armádou, môžeme konštatovať, že najmä v oblastiach a lokalitách priamo zapojených do SNP pri niektorých kolektívne vybraných poetických i prozaických útvaroch, ktoré sa stávajú súčasťou repertoáru dedinských folklórnych skupín, môžeme zaznamenať znaky folkló-

rizácie. Špecifickosť funkcie týchto skupín na slovenských dedinách — odlišná od práce súborov ľudovej umeleckej tvorivosti, povedané starou opustenou terminológiou, či amatérskych folklórnych súborov v rámci záujmovej umeleckej činnosti pracujúcich a mládeže, povedané terminológiou súčasnou a správnejšou — nebola dodnes slovenskou folkloristikou zhodnotená. Ak znovu upozorníme, že sa v nich v súčasnosti grupujú aktívni pestovatelia folklórnych tradícií a už po viac ako desaťročie svojim rastúcim vplyvom vtláčajú na tradičný repertoár obcí i na prijímané novotvary svoju pečať, robíme to v úsilí upozorniť na to, že tak ako sa menia základné podmienky života society, búrajúce niekdajšie „klasické podmienky“, ako sa v našej spoločnosti zotierajú rozdielnosti podmienok života na dedine a v meste, nastávajú priam revolučné premeny aj v duchovnom živote človeka dediny, ktorý hoci využíva výdobytky súčasného spôsobu života — stále ostáva nositeľom tradičnej kultúry. Nielen v polohe podvedomej, ale čoraz intenzívnejšie v polohe uvedomelej, hoci organizovanej. Predovšetkým však na báze záujmu a dobrovoľnosti a dnes charakteristických formách: výberom z folklórnej tradície a rovnako aj výberom z novotvarov, z ktorých

VÝBER Z MATERIÁLOV

Rozprávania a texty piesní, ktoré sme ako ukážky vybrali do tejto prílohy sú prepisy z mg. záznamu. Nezodpovedajú predstave o nárečovej norme toho-ktorého kraja. Informátori sami už čistú nárečovú normu nedodržujú.

Z viacerých frekventovaných poetických útvarov sme do výberu nezaradili tie, ktoré už boli publikované alebo sú zaradené do antológie vydávanej Národopisným ústavom vo Vydavateľstve Obzor. Snahou tohto výberu je dokumentovať, že látky o protifašistickom odboji sú v tomto čase, viac ako donedávna a iste viac ako i v budúci rokoch, oživované.

1.

Štiriatym čvartym roku, dvacateho dzeveteho

tvorí v kolektíve časť svojho nového kultúrneho systému.

Nie je rozhodujúce či základný impulz prichádza zvonka, rozhodujúce je však, či tento impulz rezonuje a či na jeho podklade, s amplitúdou malej, krátkodobej frekvencie, prijme kolektívnu normou riadená societa do výberu ňou frekventovaných prejavov aj novotvary, ktorých prednosťou je, že vznikli v danom prostredí.

Ak si toto uvedomíme, nebudeme žalostiť nad zaníkaním „klasických podmienok“, ani nie tvrdiť, že so zánikom okolností, ktoré podmienovali vznik a existenciu folklórnych prejavov, zanikajú dôvody pre ich ďalšie pestovanie. Ich pestovanie vo vyhranenom kolektíve obce nebudeme považovať za druhotnú existenciu, ale prispôbime svoj pohľad zmenenému životu predmetu nášho bádania, životu folklóru a do neho pred našimi očami, v súčasných podmienkach prenikajúcich prvkov individuálnej tvorby. Obsah pojmu folklór sa mení bez nášho pričmenia. Je len na nás, kedy trend jeho premien dosiahneme a začneme ho študovať nie ako osihotený systém, ale ako súčasť kultúrneho systému časti spoločnosti, ktorej sú dnes dostupné všetky kultúrne hodnoty.

augusta, ja som ňebivau (v) Hanušovei. Afe ja som bul u žefezňici. Kofega moj tu išol prave vtedy so rušňom.

No, to rano išlo tu — generafny štab nemeckí aj maďarske dustožňici v tím dajake išli.

Tak oňi to privežli na velku staňicu. Hej? Ňebohy kapitan Kukorelli a Kubik zastavili na stanici a hovorili, že dafej vlak ňemože íf, že je poškodzena trať. Teraz odepli rušň od tendra a teraz Kukorelli mal tam chlapecov čo robíli na trafovej dišťancei a partizanov a odzbrojili cali generafny štab! Na veľkej staňici! Ten generafny štab — zebrafi. ...

2.

No, ja vam to povim jak to bilo dafej.

Teraz zatarasena traf! Ti z totej trafovej dištanciji, čo buľi poobľekane — dostal každý zbraň.

Jak tote Kukorelli vivid, že tam čekaju auta, že jich odvezu, hej?, tým Němcum Kukorelli poveda, že čekaju auta a jich prevezu dafej. Oňi z vlaku višľi. A naraz z zabudovy višľi ti partizaňi a ti ozbrojeni chlapi, zebraľi jich. Hotovo! No a jich odvedľi do Pitrovec (Petroviev).

3.

Tu bul jarmok. Aľe, partizaňe už poobedze o jednej, o dvach, už išľi na koňoch z hury. Hej? Němci to tak behaľi pomedzi jarmok. Poobedze asi o trefej abo o čvartej, čo? ku vijaduktu pristavili (d)rabinu a podminuvali vijadukt. Hej? Ku večaru, tak dajako bulo, vijadukt do vzduchu vyrucili partizaňi. Most spadnul, rušeň bul nad tím. Až vtedy spadnul rušeň, o dva tyždňe, o štrnast dni, jak Němci tu. Jak tote partizaňske boje buľi. V noci z osemadvacateho na dzevadfidvacateho, hej?. Grega. Dal poľaf na hanušovsky most bečku benzinu. Na ten most na Topľi, bečku benzinu. Zapaľili. Jeden most zapaľili, druhý. Rano Němci idu na posilu — popadaľi do potoka už! No tak to bulo.

No, ja na tom ňebul, aľe tote veci znam. Bo, s tyma partizaňi som bol vo velice dobrom spojeňu a ti mi tak povedaľi, že takto tu bulo. No.

Z rozprávania J. Sabadoša, 55-ročného, Hanušovce nad Topľou 29. 3. 1974.

4.

A mi tam — tiž tak. Pod hurami v jarku. A ket lapili — striľac! Ta šicko jak ten hrach bežali guľe do toho jarku. Sme tam šedzeľi. Bosa mi pošľa. Hola. Nič mi ňevžala, ľem s dušom' ucekla. A jak še vracila — nič! Už mi ňenašla ľem popiľ! Vecej nič. A hoľučkam' hola ostala, taka jak Adam. Takam ostala.

7.

POĎME CHLAPCI, ZVERBUJ ME ŠE

(sp. Michal Varga - 71-r.)

HANUŠOVCE nad TOPĽOU

do pochodu

Podme, chlapani, zverbuje se, Sloboda nam mundur ne-se,

a ket ne-se, ta naj ne-se, a mi chlapani, zverbuje se,

Z rozprávania Anny Vľekovej (?) 68-ročnej z Petroviev. 29. 3. 1974.

5.

Potom ked už buľi te boje v Kysaku, potom už se partizaňi stahľi naspak do hury. To bulo asi pejesto mužov. Sidmeho septembra. Ket te boje tu buľi. Partizanov aj vojakov. Lebo tu bolo aj letište. Tu aj ľetadla pristavaľi. Jedno ľetadlo americké, ešte do ňeška tam z ňeho kusi jesto, ňemohľo zľetnuc. Hej? Tu maľi, tak še volalo — Partizaňske stany. Tu, take luky, na Validľe.

Ešči pred Povstaňim tu oňi zhadzovaľi parašutistoch. Rusi. Ruskych parašutostoch.

Jak starí toto rozpravjali. Že idu s kravami tam na luku, ňe?, a naraz, kriči. Ktoška kriči?! ňe? A teraz hvari: „Ja idzem ku ňemu,“ bo tam buľi (na padakoch) dva obešeňi, a voňi na mňa automat. No, ľem um bul v Rusku tak vedzel rusky, tak jim poveda: „Kukajce tu! Však ja vas idzem ošľebodzie, ta ňestriľajce, no.“ A že: „Dze tu partizaňi?“ A von, že šak jim potom ukaže dze partizaňe. Tak starý vyrubal takeho bučaka, hej? a pristavil ku buku a tak potim zrobul taku drabinu a jich pospuščal dolu. No a potom jich daľi totam dťe te partizaňi buľi.

Z rozprávania J. Sabadoša, 55-ročného, Hanušovce nad Topľou. 29. 3. 1974.

6.

Od sedmeho septembra prevladaľi situaciju Němci. Hej? No a tote partizaňi čo tu ostaľi, v hurach, oňi išľi ku Humennemu. Oňi še chceľi prebie pres frontu. Hej? Dachtoe pošľi tu. Dachtoe še scahovaľi na žapad ku Baňskej Bystrici. No a potom take skupinky ostaľi. Tu ostaľi, v Bardiove, na Vyšnej Voh skupina bula, tam vobec Němci ňebuli! To ti z Čapajevovcov tam to držali. Z rozprávania J. Sabadoša, 55-ročného, Hanušovce nad Topľou. 29. 3. 1974.

a ket ňe-še, ta naj ňe-še, a mi chlapci, zverbujme še.
(sólo muž + ľud. hudba)

řahavo

(sólo muž)

No ľem chlapci, zverbujme še,
Sloboda nam mundúr ňeše.
[: A ket ňeše, ta naj ňeše

a my chlapci zverbujme še :]
ha, ha, ha, veřelo!

Aktualizácia tradičnej verbunkovej piesne. Spieval
Michal Varga. Petrovce. 71-ročný. 29. 3. 1974.

8.

ŽE BOLO POVSTANIE

mierno (sp. ženy) **VERNÁR**

Že bo-lo povsta-nie, to je sve-to-zná-me, i
i v ktorich de-dí-nách bo-lo o-do-hra-né.

Že bolo Povstanie,
je to svetoznáme
i v ktorých dedinách
bolo odohrané.

Pod Kráľovou Hoľou
je dlhá dolina
v ktorej sa rozvíja
vernárska dedina.

Nie je ona veľká
ale veľmi milá,
ktorá za Povstania
partizánov kryla.

A keď prišiel večer
do nej sa schádzali
našo staré mamky
jedlo im dávali.

Jak ich nachovali,
vom vypravadili
aby sa šťastlivo
do tých hôr vrátili.

Vernárci sú smelí,
v horách vyrastení,
do roboty súci,
do tanca veselí.

Príležitostná, spomienková pieseň. Spievala ju skupina 12 žien 40–50-ročných. Poznajú autorku. Vedia ju však spievať všetky.

9.

ĎEĎINKA TI MOJA RODNÁ KRÁSNA

pomaly - ťahavo (spev muži + ženy) **VERNÁ**

De - dínka ti mo - ja rodná krásna vi rástla si medzi hora -
- mi. | : Zo všetkých strán olemovaná si krásni -
- mi štíhlými jedľami. :|

Pri Vernári je vysoká skala
Tiesninou je ona nazvaná,
za Povstania nás dlho chránila,
fašistom prejsť nedovolila.

Partizáni teba mali radi,
dodnes na teba nezabudli.
S tebou Nemci veľkú starosť mali,
na ústupe ťa zminovali.

Za Povstania si nás dobre kryla,
pri odstrele nepovolila,
vernárci sa z domu sťahovali,
so zbraňou — do hôr — bojovali.

Dedinka ty moja rodná, krásna,
vyrástla si medzi jedľami,
a tie jedle v jednom rade stoja
ako tie vernárske dievčatá.

Lokalizovaná pieseň s novými strofami o vernárskej Tiesnine a iným záverom. Pôvodná pieseň s týmto incipitom, na spoločnú melódiu vznikla tesne po Povstaní v Telgárte-Švermovce. Švermovského autora (J. Laurinc) nepoznajú. Autora domácej verzie spomínajú starší (B. Janov). Celá skupina pieseň spieva bez zamýšľania sa nad jej autorským pôvodom, ako pieseň o svojej dedine. Spievala skupina 30 mužov a žien. 30. 3. 1974.

10.

KOLVAČ, KOLVAČ

pomaly - ťahavo

Kolvač, Kolvač, veľmi smutná hora, nikto na teba už ne - spo - mi - na,
| : Len maričky, ktoré sinov mali, stokrát do dňes teba oplakali :|

Koľvač, Koľvač, veľmi smutná hora,
nikto na teba už nespomína.
Len mamičky, ktoré synov mali,
stokrát dodnes teba oplakali.

Ach, mamičky darmo vy plačete,
vašich synov viacej nenájdete.
V hustom lese blízko pri Vernári
stoí pomník pekne vykresaný.

Pod pomníkom, pod tou bielou skalou.
ležia si tam dvanásť partizánov,
ležia, ležia, v našich myšliach žijú
v našich srdciach nikdy nezahynú.

Nový text na všeobecne obľúbenú pieseň v hore-
lronských dedinách (Pod úbočou). Vo Vernári
s týmto textom už po dve desaťročia chápaná
ako hymnická pieseň frekventovaná pri každej
verejnej príležitosti. Autor textu, vernársky rodák
B. Janov. Pieseň spievala skupina 30 mužov a
žien. 30. 3. 1974.

11a.

DVANÁSTI NOVEMBER

mierne-tahavo (sp. žena) VERNÁR

Dvanásť november bol to deň tragický, |: revoluční výbor zobrali
fašisti. :|

Dvanásť november, bol to deň tragický,
revolučný výbor zobrali fašisti.
Keď ich všetkých mali, v trojstup postavili
a do koncentrákov pod bodákom viedli.

Mnohých tam zabili, aj hladom mučili,
doma smutné ženy aj deti plakali.
Darmo vy, mamičky, darmo vy plačete
jašistické srdcia vy neobmäkčíte.

Vďaka našej vláde, že sa postarali,
o malé sirotky čo po nich zostali.

Pieseň zložila nedávno M. Petričovová, 48-ročná,
dcéra jedného z členov Revolučného národného
výboru vo Vernári, ktorý zavreli, keď sa na prí-
sľub vrátili jeho členovia z hôr. Otec M. Petri-
čovej bol už počas svojho pobytu na prácach
v Kanade členom robotníckych spolkov a neskôr
Komunistickéj strany. Na zhromaždeniach spieval
s ostatnými české a slovenské piesne. Tieto piesne
zostali dievčaťu ako spomienka na zavraždeného
otca. Na melódiu jednej z nich, starej českej, ro-
botníckej, zložila aj túto spomienkovú. Svojrázne
je aj slovakizovanie pôvodnej piesne:

11b.

Keď vyšla z Prahy ven, sadla si na kameň,
vytáhla pantlíčku červenú jak plameň.
Červenú jak plameň, z hodvábu rudého
aby nemysleli, že nemá milého.

A ja mám milého, není na ňom kazu
on patrí do zboru rudého práporu.

Členovia folklórnej skupiny sa po zaspievaní Pet-
ričovej pesničky rozhovorili o M. Lukáčovi a
A. Kollárovi, ďalších členoch RNV, zakladateľoch

straníckej organizácie vo Vernári medzi lesnými
robotníkmi, v roku 1932.

V čase odchodu slovenských divízií na východný
front spievali vo Vernári na spoločnú melódiu
s uvedenými textami:

11c.

Rusija, Rusija, ja teba rada mám,
ďaleko na východ, na teba spomínam.
Prestaňte mamičky, prestaňte plakati,
veď to tí Rusovia, to sú naši brati.

VČERA OSTALO V POPRADE AUTO STÁŤ

mierne (sp. muži) VERNÁR

Vče - ra o - sta - lo v Po - pra - de auto stáť.

The musical score is written in G major, 3/8 time. It features a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: "Vče - ra o - sta - lo v Po - pra - de auto stáť."

Včera ostalo v Poprade auto stáť,
z neho vystupuje ten hrozný gestapák.
Gestapák, gestapák, z teba je strach
prečo ma biješ keď nie som žiaden vrah.

Slniečko za hory, lesy, zapadá.
Mne banda gestapácka už napadá.

...

Vlak so mnou za hranice už uháňa
mne banda gestapácka už napadá.

Germáni, germáni, alles kaput,
viac ma nedostanete do svojich rúk.

Lokalizovaná pieseň prinesená vojakmi z česko-slovenských jednotiek v ZSSR. V prvom verši sa vraj spievalo namiesto v Poprade — v Ronine. Členovia skupiny, hoci pieseň nespievali všetci a zápis je len zlomkom, si živo spomínali ako po vojne „si chlapi v šóre túto pieseň spievali“.

TAM POD HOROU

do kroku (sp. muži) ŠUMIAC

Tam pod horou, tam ženci žnú :| | : A hore cez horu,
cez horu ze - le - nu chlapci i - dú. :|

The musical score is written in G major, 2/4 time. It features a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: "Tam pod horou, tam ženci žnú :| | : A hore cez horu, cez horu ze - le - nu chlapci i - dú. :|". The score includes first and second endings for the piano part.

Tam pod horou, tam ženci žnú,
a hore cez horu,
cez horu zelenú,
chlapci idú.

Idú to tam partizáni,
Slováci junáci,
čo ste nie babráci,
poďte s nami.

Podte s nami, Nemca vyhnat,
keď ho vyženieme,
potom sa vrátíme
orať a siať.

Chceme tu byť len my páni,
k tomu nám pomôžu,
keď Nemca premôžu,
partizáni.

Pieseň sme v roku 1964 (SN, 12, s. 440) publikovali prevzatú z Archívu Múzea SNP v Banskej Bystrici. Aktivizačným momentom pre jej súčasnú frekvenciu bola príprava TV filmu o partizánskych piesňach (scenár S. Burlasová). Necelý rok od tohto impulzu sme sa s piesňou stretli vo

folklórnej skupine v Šumiaci, ktorá ju spievala v uvedenom filme, ako všeobecne rozšírenú, dokonca sa pri stretnutí uvažovalo či by sa na túto pieseň mohol tancovať horehronský „Sorový“ tanec.

14.

TAM NA TOM RUSKOM FRONTE

(sp. žena)

KŠINNÁ

Tam na tom ruskom fron - te, u skali vi - so - kej,
sto - ji tam slovenski vo - jak, stojí na var - te,
stoji tam celi zro - ňe - ni, od hladu celi zmo - re - e - ni,
tam gde zú - ri boj, tam budem le - žať tam bu - de cín - tor moj,
tam bude, mi - lá, cín - tor moj, tam bu - dem le - žať.

Tam na tom ruskom fronte,
u skaly vysokej,
stojí tam slovenský vojak,
stojí na varte.
Stojí tam celý znavený,
od hladu celý zmorený,
tam kde zúri boj,
tam budem ležať, tam bude cintor môj.
Tam bude milá cintor môj,
tam budem ležať.

Tvrdá oceľ a kamenie,
perina moja,
chcel by tvé ústočká zlíbať,
frajerka verná.
Chcel by tvé ústočká zlíbať,
s tebou sa vždy dobre mával,
tam kde zúri boj,
tam budem ležať, tam bude cintor môj.
Tam bude milá cintor môj,
tam budem ležať.

Už Nemec s veľikou silou
už ide na nás,
s svými ťažkými kanóny,
už bije na nás.
Chee! by nás o všetko dostať,
krajinu slovenskú vybojovať,
tam kde zúri boj,
tam budem ležať, tam bude cintor môj.
Tam bude, milá, cintor môj,
tam budem ležať.

Počkajte nemecké šelmy,
nebude to tak,
nebudú slovenskí chlapi
svú krv vylievať.
My sa o to postaráme,
krajinu slovenskú ubránime,
tam kde zúri boj,
tam budem ležať, tam bude cintor môj.
Tam bude, milá, cintor môj,
tam budem ležať.

Pieseň prinesená z východného frontu slovenskými vojakmi, príslušníkmi čs. jednotiek v ZSSR. V Kšínnej ju spievala skupina žien. 31. 3. 1974.

15.

TAM TOUT SKALNOU

(sp. žena)

KŠÍNŇNÁ

Tam tou skalnou stepnou di - vočinou u - há - ňal vpred ako laň,
: ohňom v srdci, zbraňou v ruke, bo - ju - je už partí - zán. :|

Tam tou skalnou, stepnou divočinou
uháňa vpred ako laň
ohňom v srdci, zbraňou v ruke
bojuje už partizán.

Fašistické hordy sa vrhajú,
pred nimi sa každý chráň.
Do hôr v boj sa proletári,
staň sa každý partizán.

My Slováci, Slovania od rodu,
nedajme sa Nemcom biť,
Sloboda nás do hôr volá,
chce fašizmus vyhubiť.

Ako bratia naši na Balkáne,
v Ukrajine rudá zbraň,
tak od Tatier až k Dunaju
vybojuje partizán.

Pieseň sme v roku 1964 (SN, 12, s. 434) publikovali prevzatú z Hlasu ľudu, orgánu KSS z 1. 11. 1943. V Kšínnej ju po tridsiatich rokoch spievala folklórna skupina (31. 3. 1974) v skoro rovnakom znení. Podstatná je výmena veršov: Jánošík nás do hôr volá (1943).

Sloboda nás do hôr volá (1974). Na otázku či sloboda alebo Svoboda? Odpovedali v Kšínnej, že sa u nich pieseň spieva o súdruhovi prezidentovi.

16.

Keď ešte na Pustom Poľu, dakedy, mali tie nemeckie, tie paňe, poľovačku. Vogel a Ribentrop. No tak pre toho Vogela taký chodník sme museli vykopať, čo po ňom s koňom chodil po lese. Taký chodník široký!

A bolo Jana a on sa volal Jan. A jedna žena od nás nazberala kvety. No takú kyticu mu nazberala a išla mu blahoželať. Tak jako že panovi. Ba! Jak mu zagratovala a on jak ju raz vyfal palicou po križoch, sa hned zvalila. Naraz spadla na ten chodník.

17.

On, ten Vogel — oberjager bol. On si podal na sloveňsku vladu žiadosť, že koho uvidí v lese, žeby odstrelil, žeby mu povolili! Úžasný surovec, Normafny fašista. On hľadel na človeka ta jak dajake hovedo. Nosil taku bakuľu-kufagu. Pešo nechodil. Len na koňu. Jak už sa mu niečo nepozdávalo, nejaký človek, viete?, tak skočil s tým koňom a bil, hlava, nehlava.

I zabil chlapa. Nehľadel. Sednul na koňa a falial preč. Afe potom mu dafi zabrac, te, Pohoreľci, v Povstaňu, dafi mu zabrac. Musel kozačku tancovať.

Jak ho už chceli odzbrojiť, partizáni, aby odovzdal zbrane, von ešte volal o pomoc — Berlin. Aby mu dali pomoc, letadla alebo toto. Už nemali času. Partizáni odsekli spojeňie a potom zobrali, pekne, môjho Vogla, posadili na voz, čo sa hnoj vozí — a dolu Hronom! A jeho ľudia poznali. Chlapci, čo už boli starší, čo ich tak bil. On mal take bajuzy, take maďarske, vykrutene. Tak jim povolili; povedaju: Robte mu čo chcete! Tak len te bajuzy mu trhali. Potom tam na Kraľovej holi zahynul.

18.

Partizáni chceli nadviazať styky len s takými ľuďmi čo im dôverovali. My sme sa tuto na mlyne prvý raz stretli. Nevedeli sme čo sú zač. Až potom jak jeden tam začal po rusky hovoriť, tak potom sme zvedeli. A ešte nás skúšali. Lebo mali ste aj za paňského štátu všelijakých ľudí. Hlasili na žandarských staniách. Oni nás poslali sem na cigarety, že im už vychádzajú fajčiva. Dali nam sloveňske, peňaze. Ta zme išli do trafiky a sme kupili cigarety. Až potom sa nas pytali, že čo jak, je tu v dedine.

19.

Bolo Povstaňe a ja som išla na brusnice. Do Kofvača. A ja teraz najšla take kofeso, veľké, s Chlopoukou starou, i ja teraz zberam, zberam, myslím: Ticho som. A odrazu: topanky. Chytilm topanku a pozrem ďalej — hlava. „Panenka Marija!“, ja kričim, „tetko, tetko, tu zabitý!“ Už aj borovnice sme vysypali, chybej doma sme sa stavili. Chlapov vravime: Zabitý partizan, v Kofvači.

20.

No a tu išiel jeden z drevom. No. Zo Švermova. Chodili do Popradu s drevom niekedy. No tak tu niže, v tej Tiesnine, čo o nej spievame. Ja som išla i s jednou, s Hanou. Šli sme do Popradu.

Pešo sme chodili. No a ešte sme sa pri kréme u nás pytali, že či nás zoberú na to drevo. Ta povedali: „Len choďte pomaly, my vás ulapime, ta vás zobereme!“ Ten druhý nás ulapil na tej ceste ku Hranovnici. A sme ho zastavili a sa pytame: Kde je druhý? Ta, že sa dosť obzerá za ním a že ho niet.

Až jak sme sa vrátili s Popradu naspäť tu taká hurá, že zabitý. Ešte sme ho našli na ceste. No, vom ho zabil. Vogel. Pravdaže! On sa strašne na Hroncov hneval. On si dal záležať, že ten ide s drevom do Popradu. Tak von na tom taxiku zišiel dolu, tak ho zabil. Za to musel, za trest tu kozačku tancovať. Bo oni vedeli čo im zrobil.

21.

Jak to ten Vogel kozačku tancoval? No, tak jak, že mu nakladli tých tehel do ruksaka a že hore jak išiel tým hore kopecom, tak, že každých štrnásť krokov musel tancovať.

Rozprávania o dočasných pánoch horehronských lesov sú veľmi živé vo všetkých obciach na Horehroní. Vernárske rozprávania sa preto, na viacerých miestach, na Hroncov odvolávajú. O potrestaní oberjagera Vogela jestvuje celý cyklus rozprávání širšie či užšie fabulovaných. Rozprávali členovia folklórnej skupiny z Vernára — muži i ženy — väčšinu príbehov Jan Štrbian, 31. 3. 1974.

22.

Ráno, len keď obecny sluha s bubnom vynšiel na ulic: „Aby všetci chlapi, ktorí sa nachádzajú doma sa prihlásili do československej armády!“ No, tak pravda, že večer bude schôdza. V hostinci u Adama Botu alebo v družstve Jednota. Už sme mali založené potravné družstvo. No aj sa tak uskutočnilo. Večerných hodinách prišli. Boli to teda velitelia, ruskí. Klokov, Čerkun, potom bou Ivan Česnekov a viacerí. A hned: Mladí ľudia, ktorí boli vojaci, zo zbraňou! Ktorí sú starší — stráže! A zostavovali sme stráže. Na jeden koniec obce. Na druhý. Hned nám povedali jak sa máme riadiť. Aby sme nikoho nepúšťali. Heslá sme nastavili. Pravda, podľa hesiel, aby sa každý kontroľuvau...

23.

Išlo sa do Bánoviec, tam bol štáb. Rusi tam boli, velitelia. A tí nám dávali informácie. Jak ďalšie. Tam chodili všetcia naši velitelia. Čo jak, že sa má ísť čo robiť. Nemci až to vytlačili, fahli sa hore na této naše dedinky. My sme sa potom

pohybuvali na Trenčanskú Teplú. Aj jedna Ruskyňa tam bola s nami. Veľmi smelá. Veľmi smelá! Na Kolačín išla. Jak je Malý, Veľký Kolačín. Na tú stranu. A oni od Váhu prestrelke robili. Tak padali guľky jako hrach! Aj hodne tam spadlo našich chlapcov, vojakov. Potom nás vysortirovali. Že nie, že to všetko zavinili nevojací, že tí nevedia zo zbraňami. Tak čiste len vojaci postupovali. Ostatní v strážach!...

24.

To bolo prvýho novembra o troch hodinách poobede. Tedy sme robili takú refazovú spoj. Išli Nemci. Vedeli sme, že čo ide. Mali sme sa zísť v Trebichave. Ale niektorí chlapi tu aj zostali. Ja neviem ako zostali pomedzi keď Nemci prešli. Nedalo sa. To bola, pravda, veľká sila. Keď videli, že je zle, išli do toho vršku, zrovna nad tým kostolom, na tom cintoríne. Medzi týma hrobami boli zafahnutí.

My sme tam mali kravy. Poviem otvorene jak sa vec má. Kravy a pluhe. Ja som zapráhou, tamok, začau som orať a okolo mna išli! Zaujali už Drahoša Hrebíčkovho, už toho chytili voľakde. Aj ten Števo. Aj jeden aj druhý sa Štefan volali. Ten Čukan čo zomreu Bánovcých. Až ku mne prišli. Ten niesol granát a ten pištoľ v ruke. Až už pri mne boli, neskoro zbadali a ten kričí, že: Halt! Stát. Pravda, a ukázal, že ruky hore! A už jim ukázau aby si ľahli. Jak si ľahli tak to do tej zeme zakutali. Ináče, tak sa zachránili...

25.

Novembri, okolo dvaciatyho štvrtyho, v poslednú nedeľu, jak bývajú v Slatine hody, presne v ten deň prišli zas. Zrovna sme boli vtedy za Bukovinou. Pršau dášť. Prišou som domou, som sa chceu prezliecť, aj s bratom. Také otrhané čižmy som si obul. Začal som drevo rezať. Aj s bratom. Tu iba jeden guľometčík príde. Pás nábojov do guľometu mau na krku a prinďe a hovorí: „Vem papír a kom!“ A z horných dedín, z Trebichavy, zo Slatiny už mali chlapov so sebou. Každý dešáty bou tem post. Tretí som bou jako od toho preňieho. A ďaľší bou siedmy za mnou. Ale bolo veľiké blato. A už som len vymýšľau. Mau som pri sebe od tých veliteľov, čo mi dali také potvrdenie. Aj životopis, aj rodičou. Tým sme sa museli preukazovať keď voľade prišou. Tak to som tak rozmeľniu v rukách, medzi prstami a pristupiu do blata. Aľe ja som rozmýšľau jak nám, prv, dávali pokyny tí Rusi. Velitelie ruski: „Jeden náboj si ňehaj pre sebe a jeden granát na sebe! Keď budeš v nebezpečí, ho použi na sebe. Lebo

keď ta chytá, budú ta týrať, aj tak jim umreť mosíš v rukách. (Toho sme sa najviac báli!) Alebo jak sa ti podarí — na útek!“

Jak sme robili tú zátačku, jak je ten transformátor, tu, bola tam jedna škarpa. Ja som kráčau ľavou stranou. Jak sme robili tú zátačku, som sa pustil pod ten breh. Ten predňi sa díval pod nohy. blato bolo — a ja fik! Tam hneď boli chlievy, stodoly. Zastaviu som sa až u toho Hrubého Miša — v komíne! Ešte žijú, ešte by vedeli povedať. Do izby a tam mali dverká do komína, široké. Ňebolo pomoci ináčej. Tak som sa zachránil...

26.

Keď už bolo ticho som sa vrátil domov. Našiel som tam jedného chlapca! Taký aľe šesnác, sedemnác rokou mau. Tak som si rozmýšľau — aľe on, čo chceu? Papír tiež! Povedá: „Papír!“ Vyťahou som preukaz, ukazujem mu. Aľe, že tam nebolo gestapom orazené, že som nemau nemeckú značku, tak mi ukazuvau, že to nie je dobré. Ja som mu zas hovoreu, že nerozumiem. A už som si rozmýšľau: S tebou? Veď som ja bou chlapík. som mau akurát tricať rokou, myslím si: Ja zapálím v peci kde sa chleba pekávalo, voľačo z nej vyťahnem a teba ja myslím zabiť. Aľe nato som mysleu takto: Keď ja toto spravím, oňi vedá, že de si. Tunok. A naša dedina pojde do ľuftu za teba. Vtom sa zobere, chlapčisko, a uteká ven. Utekau do tej školy, lebo tam mali spravené, že sa tam usaďá. Uteká tam do tej školy — ale zabudou si flintu! Ej veru dobre, tak tú flintu chytím a už som aj išiel. Ľudí zavčas rána ešte raz brali. Ja som jim do rúk neprišiel...

27.

Usadili sa tu. Boli tu ale dva týždne usálašeni. Chodili na výpady, na partizánov, po horách. A každodenne, jak poľovníci na zajace. Aj Francúzov tu bolo voľačo. Aj tých, všetkých vytĺkli tu. Francúzi mali také uniformy, modrasté, tak jich bolo zďaleka vidieť, všetko to tu tí zničili...

28.

Gajdoša zabili pätnásteho januára. Zas prišle jedna veľká sila od Rudna. Pretvarovali sa, že sú partizáni a hľadajú partizánov, že sa chcú priklo-niť k partizánom.

Zavčesrána prišli tu do dediny a pýtali sa kde je Burgmeister, pravda, richtár. Pýtali si jesť a že či sa tu partizáni? Tak začali. Starosta jich rozposlau po dedine. Medzi tým ale Mišina išiel hlásiť do Závady. Tam sa nachádzal ten Miško Čepun. Tak tí prišli a hneď: „Chlapi, ak sa nám

toto podarí, budete vyznamenaní!“ Ako tak ideme, dolu tou cestou, od cintorína, čo vidím: Spústa vojska stálo. Už mi hadam prestalo aj srdce biť. Čo som dostau strach. Traja sme boli. Ten mau ruský automat, ten mau nemecký a ja, prostriedku, som mau slovenský gufomet. A sme išli. A tem na ceste nás zbadau prvý a šelijakýma rečma hovorí: „Patalion, partizán. Pozor. Patalion partizán!“ Ale tedy sme sa už schádzali zo všetkých strán. Čepún, náš veliteľ, podal tomu Nemcovi ruku a voľáko si pošmondruovali. To už neviem ako. A zobrau mu ten anglický automat a vyťahou mu, takto pekne, záver z neho, ten si hodil do vačku a chytil mu pažbu, tak na zadok prehodiú a povedá: „Rusi sa neodzbrojújú! Dolu zbraň!“ Niektorí sa ale bránili. Boli ozbrojení — na po uši. Ale sme jich odzbrojili. Bolo jich sedemdesiat dva.

Zbrane sme naložili na vozy a do obce Závada.

Ten ich veliteľ hovorí takto: „Ešte ide jedna veľká sila, čo sa kee pridať k partizánom,“ aby ho pustili, aby sa nič zlého nestalo. On bol chytřý, velice. Čepun pustil Ondreja a toho veliteľa

dolu. Ten ale keď prišiel medzi svojich, povedá jim čo sa stalo, že mu chlapov odzbrojili. Keď Ondrej videl, skočil do potoka, chcel újsť. Toho prestrelili. Rozostavili sa, išli hore. Obec nám celú obstáli. Nielen ľudí brali ale aj starostu. Vraj, „Starosta, partizán!“

Ženy museli pozapráhať a šeckých zajatých do Kremnice! Aj sa na nich čakalo vyše Radiše. Nuž ale čo? Zabije tú ženu s týma koňmi? Alebo si brata zabije? Už sa vari nedalo nič.

Čo si svojich pobijeme?

Prestrelka sa strhla vo Vestenicách. Šťastie bolo, že prišiel veliteľ Ivan. Mal 1200 mužov a ten sa s nima stretou. Mau Kirgízou, ohromných bojovníkov a tí jich tam potom zrezali.

Rozprávania zo Kšinnej, cez pohľad jedného, aktívneho účastníka, sú výpovede, ktoré staršia generácia priamo pri rozprávaní, prerušovala doplnovaním. Mladšia počula možno po prvý raz. Ich hodnovernosť a súhlas s podaním kontrolovala aktívna účasť viac ako 60 členov folklórnej skupiny. Zaznamenané 31. 3. 1974.

FOLKLORISTISCHE NEUSCHÖPFUNGEN ÜBER DAS THEMA DES WIDERSTANDSKAMPFES

Zusammenfassung

Mit Hilfe einer wohlvorbereiteten Enquete und eines Fragebogens, der im ausgewählte Gemeiden, verschickt wurde, die sich am Slowakischen Nationalaufstand beteiligt hatten, führte ein Team von Wissenschaftlern und Fachleuten aus Instituten der Slowakischen Akademie der Wissenschaften und des Tschechoslowakischen Rundfunks Erhebungen über die Frequenz bestimmter Themen der folkloristischen Tradition sowie neuer Schöpfungen zum Thema des antifaschistischen Widerstandskampfes durch. Die Forscher untersuchten hauptsächlich die Häufigkeit dieser Werke im Repertoire dörflicher Folkloregruppen, die eine spezifische Form der Vereinigung aktiver Liebhaber und Pfleger der Folkloretradition sind und heute bereits in mehr als 150 slowakischen Dörfern bestehen.

Verglichen mit der Klassifikation der Themen, die auf Grund von Untersuchungen in den vergangenen 15 Jahren aufgestellt wurde, zeigte die jetzige Erforschung der Partisanen- und antifaschistischen Folklore im Frühling 1974 Abweichungen in der Frequenz mancher Lied- und Pro-

sawerke. Für entscheidend bei der Konstituierung von Geschmacksnormen hält der Autor dörfliche Folkloregruppen, die länger als zehn Jahre bestehen und 30 bis 50 freiwillige Mitglieder zählen. Nach ihrem Geschmack richtet sich die Auswahl nicht nur aus dem traditionellen Fonds, sondern auch aus den Neuschöpfungen.

In der Tradition des Partisanen- und antifaschistischen Liedes konnten erste Ansätze einer Folklorisation festgestellt werden: es manifestiert sich eine lokale Anzeichenhaftigkeit ursprünglich individueller Kompositionen, die heute über eine größere Region verbreitet sind. Es machte sich aber auch der zeitliche Abstand der Teilnehmer von den damaligen Ereignissen bemerkbar, die die Entstehung dieser Lieder bedingten.

Zu den Liedern aus den Tagen des Slowakischen Nationalaufstandes, zu denen neben zeitlich und funktionell bedingten Schöpfungen auch traditionelle Rekruten-, Soldaten- und lyrische Volkslieder zählten sowie Lieder der russischen und ukrainischen Partisanen (teilweise und eher als Ausnahme auch jugoslawische, italienische und

französische Lieder) kam dreißig Jahre nach diesem historischen Ereignis auch eine Gruppe antifaschistischer Lieder hinzu, die von slowakischen Soldaten an der Ostfront gesungen wurden, ebenso auch eine Gruppe sowjetischer Lieder (russische und ukrainische Volks- und Kunstlieder), die in der Slowakei erst nach der Befreiung populär wurden und schließlich auch populäre Lieder professioneller Künstler, die schon während des sog. Slowakischen Staates häufig gesungen wurden sowie Lieder von derselben Art, die erst nach der Befreiung populär wurden.

In den Erlebnis- und Erinnerungserzählungen aus dieser Zeit kommen heute mehrere Motive mit Anzeichen einer Zyklistation vor sowie Ver-

suche an klassische Genres der Folkloreprosa, vor allem an die Sagen, anzuknüpfen.

Im Zusammenhang mit der grundsätzlichen Veränderung der Lebensbedingungen im slowakischen Dorf nach dem zweiten Weltkrieg vollziehen sich revolutionäre Umwälzungen auch im Kulturleben der Dorfgemeinschaft. Unter dem Einfluß der Massenmedien können wir im Volkskollektiv eine wahlweise Übernahme folkloristischer Neuschöpfungen beobachten, die sich neben dem traditionellen Folkloreschaffen allmählich einbürgern.

Der Autor will mit diesem Beitrag darauf hinweisen, daß es wichtig und notwendig ist, die angedeuteten Prozesse in der Tätigkeit dörflicher Folkloregruppen aufmerksam zu verfolgen.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 22, 1974, № 4

Издаётся четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 22, 1974, Nr. 4. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 22, 1974, No. 4.

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 22, 1974, No. 4. Parait quatre fois par an

Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 22, 1974, číslo 4. — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo

Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárík, dr.

Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa

Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján

Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruš-

kovič, dr. Viera Nosálová, doc. dr. Ján Podolák.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974

Distributed in the Socialist countries by SLOV-ART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam, Netherlands.